

GÖZLEM VE GÖRÜŞLER

İYİMSER BİR DÜŞ? HALK SAĞLIĞI ENSTİTÜSÜ!..

Dr. M. Sarper ERDOĞAN*, Dr. Ahmet SALTIK**

"Türkiye'de Halk Sağlığı Neden Özlenen Yerde Değil" başlıklı yazıda 'Halk Sağlığı'nın özlenen yere ulaşması olanaklı mıdır?' sorusuna verilecek yanıtın olumsuz olduğuna işaret edilmişti. Gerçekten bugün, 'Halk Sağlığı' anlayışının başlıca temsilcileri olan Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalları, konum ve etkinlikleri açısından, aynı yazıda tanımlanan 'özlenen yer'in uzağındadır. Varolan yapılanma ile, sözü edilen 'yer'e gelmeleri de düştür. Ama su saptama, karamsarlığa ya da etkisiz kalınarak çözümsüzlüklerden yarar ummaya yol açacak bir durum değildir. Öncelikli olan, doğaldır ki, oluşturulan bilgi birikimi ve deneyimlerin, sağlık sorunlarını çözmek için yola çıktığımız Halk'a, her koşulda, en iyi biçim ve içerikle geri döndürülmesidir. Bu çabanın, "İyi işlemeyen sistemi işler kılmak ya da değiştirmek için kamuoyunda oluşacak momentum"u eriteceğini düşünmek, iyi niyetli bir yanılgıdır. Hizmetin sunumu sırasında elbette bazı uygulamalar, sistemin dinamikliklerinden kaynaklanmayan bir ivmeyle öne geçebilmektedir. Ancak bunlar sisteme mal edilemeyeceklerinden, bir yandan 'tek-tük' örnekler olarak kalmaya mahkum; öte yandan halkın beğeni düzeyini yükseltmek anlamında da yararlıdır. Tek-tük örneklerin yaygınlaşması için halkta istem yaratmak ise, başta sağlık eğitimi olmak üzere sosyoekonomik yapının bir parçasıdır ve bir ölçüde sosyal pazarlama konusudur. Ayrıca bu örnekler, özgüvene gereksinim duyan genç Halk Sağlıkçının neler yapabileceğini görmesi yönüyle de desteklenmesi gereken olumlu girişimlerdir. İstanbul Tıp Fakültesi bünyesindeki KAPS'in (1), Çalışma Ortamı Grubu'nun ve Küçükçekmece Halkalı Sağlık Grup Başkanlığı'nın çalışmaları bir çırpıda akla gelen böylesine örnek girişimlerdir.

Halk Sağlığı felsefesini daha etkin kılmak için varolan yapılanmanın değişmesi gerektiği açıktır. Hıfzıssıhha Okulu'nun 1984 yılında kapatılmasıyla, Halk Sağlığı

eğitimi, bugün yalnızca tıp fakülteleri bünyesindeki Halk Sağlığı Anabilim Dalları'nca verilmektedir. Perspektifi son derece geniş, ilgi alanı sağlıkla ilgili bütün konular olan bu bilim dalının, tıp fakültesinin diğer bilim dalları gibi algılanması ve aynı standartların uygulanması hatalıdır. Bir tıp fakültesi çatısı altında; kadro, yer ve finansman ile ilgili standartlar Halk Sağlığı'nın elini kolunu bağlamaktadır. Dikey olarak tıp eğitiminin 6 yılında da yer alması gereken; hekim adayına bir anlayışı, bir felsefeyi ve gerekli becerileri kazandırmakla yükümlü bu bilim dalının verimli olabileceği yapılanma, tıp fakültesinin dışına düşmektedir. Üniversite rektörlüğüne bağlı olarak kurulacak özerk yapılı bir enstitü bu yapılanmaya karşılık gelecektir. ABD'de böylesine yapılanmış, başında Dekan bulunan 25 Halk Sağlığı Fakültesi bulunmaktadır. Halk Sağlığı'nı ilgilendiren tıp dışı disiplinlerin uzmanlarını istihdam etmek, bunlara lisansüstü eğitim vermek ve eşgüdümlü çalışmalarını sağlamak ancak böyle olanaklıdır. Birarada çalışacak bu nitelik ve çeşitlilikteki bir takımın; bölgenin, giderek Türkiye'nin sağlık sorunlarına tanı koyma ve çözüm üretme yeteneği daha yüksek olacaktır.

Bir bilim dalının gelişmesi ve verimliliğinin sürdürülebilmesi için eğitim, araştırma ve hizmet öğelerinin birarada yürütülmesi gerekliliği vardır. Eğitim; *mezuniyet öncesi*, *sonrası* ve *hizmetiçi* olarak verilebilecek biçimde düzenlenebilmelidir. Tıp fakültesi ve sağlığı konu edinen diğer okullara *mezuniyet öncesi*; hekimlere master-doktora ve uzmanlık eğitimi olarak *mezuniyet sonrası*; sağlıkla ilgili tüm personele -yıllar öncesinde Hıfzıssıhha Okulu örneğinde görüldüğü gibi- *hizmetiçi* eğitim verilmesi sağlanabilir. Bir enstitü için yeterli mekanın ayrılacağını varsayarsak; eğitim, konunun uzmanlarıncı alandaki uygulamanın yanısıra o kurumun içindeki dersane ve laboratuvarlarda verilebilir. Üniversite eğitimin mantığına uygun olarak öğrenci enstitüye gelecek ve kurumun çatısı altında derslere girerken; sahaya koşut yürüyen işleyişi de gözlemleme fırsatı bulacaktır.

* Araş. Gör., Trakya Üniv. Tıp Fak. Halk Sağlığı AD
** Prof. Dr., Trakya Üniv. Tıp Fak. Halk Sağlığı AD

(1) KAPS: Kadın Sağlığı ve Aile Planlaması Hizmeti Sistemi

Araştırma işlevleri hizmet ve eğitimle birlikte yürütül-

düğünde, bilim üretiminin sürekliliği sağlanabilir. Kurum sorunları saptayıp topluma dönük hizmet ürettikçe veri toplayacak, bu verileri uygun tekniklerle işleyerek yeni bilgilere ulaşacak ve yeni ilgi alanları oluşturarak deneyimlerini öğrencilere aktarabilecektir. Böylece akademik unvanların hak edilmesi için gerekli bilimsel yayınların yapılabilme şansı da olacaktır. Böyle bir yapılanma içine, aynı laboratuvar ve dersaneleri kullanabilecek İş Sağlığı Enstitüleri de alınabilir. Burada üretilen hizmetin endüstri sektöründe değerlendirilmesiyle, Enstitü'ye üniversite bütçesinin katkısı yanında döner sermaye geliri de sağlanabilir.

Tüm bu yapılanma ve işleyişin sürmesi için Sağlık Bakanlığı ile eşgüdümün sağlanması zorunludur. Sunulan hizmeti değerlendirip yeniden üretmek, bölgesel ve ulusal gelişmelerini izleyerek sağlık personelini çağdaş anlamda eğitmek ancak böyle olasıdır. Bu yapılanmanın Sağlık Bakanlığı taşra ve merkez örgütünü rahatlatacak yanları da vardır. Enstitü, sağlık sorunları için danışmanlık işlevini üstlenecek, yürütmenin başındaki Sağlık Müdürlüğü de yönetsel işler için zaman kazanabilecektir. Sağlık Müdürlüğü personelinin Enstitü'de eğitimi ile birlikte, Enstitü uzmanlık öğrencileri de Sağlık Müdürlüğü/örgütü rotasyonlarını yapabileceklerdir.

Almanya'da benzer bir yapılanmayla 10 Enstitü ve 3 Akademi halen işlevdedir. Türkiye için hedef, tıp fakültesinin olduğu illerde Üniversite Rektörlüklerine bağlı bir Halk Sağlığı Enstitüsü açılması ve tıp fakültesi bünyesindeki Anabilim Dallarının **Toplum Hekimliği** Anabilim Dallarına dönüştürülmesi olabilir. Almanya ile karşılaştırıldığında görece düşük sayıdaki bu Enstitülerin üstlenecekleri yoğun görevlerin ve çağın gereklerinin yerine getirilmesi için Halk Sağlığı disiplinlerinin farklı dallarında uzmanlaşmaya gerek vardır. Akademik kadronun farklı alanlarda uzmanlaşması, bilim üretimine hareket alanı ve ufuk kazandıracaktır. Epidemiyologlar, biyoistatistikçiler, mikrobiyologlar, sağlık ekonomistleri, sağlık antropologları, sağlık eğitimcileri, tıp sosyologları gibi uzmanlar bu çatıda yer almalıdırlar.

Bütün bu koşulların yerine getirilebildiği bir Enstitü'de temel amaç; *mezuniyet öncesi ve hizmetiçi eğitimle sağlık çalışanlarına halk sağlığı bakışını kazandırmak, mezuniyet sonrası master-doktora eğitimiyle de akademisyen yetiştirmek* olmalıdır. *Mezuniyet sonrası uzmanlık eğitimi*, bunun yanında "Sağlığı etkileyen temel belirteçleri tanımlama ve analiz etme, ulusal sağlık politikalarının belirlediği stratejiler çerçevesinde kaynak kullanarak çözüm üretme" becerilerine sahip **sağlık yöneticilerini** yetiştirmeyi amaçlamalıdır. Enstitü'nün, Halk Sağlığı Uzmanlarını bazı klinik becerilere sahip hekimler gibi yetiştirmesi çok gerekli değildir, çünkü bu yöntemle yetiştirilmiş uzmanın üstleneceği görevleri yerine getirecek olanlar, tıp fakültelerinde halk sağlığı nosyonu kazandırılmış pratisyen hekimler ve uzmanlaşmış toplum hekimleri olmalıdır. 'Halk Sağlığı' uzmanlık öğrencilerinin klinik dal rotasyonları tartışılmalıdır.

Tıp fakültesi öğrencilerinin, 5. sınıftan sonra girebile-

cekleri sınavlarla enstitüye mezuniyet sonrası uzmanlık eğitimi için gelebilmeleri olanaklı kılınmalıdır (2). Kliniklerde geçirilecek internlik döneminin, tanımını yaptığımız Halk Sağlığı Uzmanına sağlayacağı yarar yeniden gözden geçirilebilir. Akademik kadro kaynağı olan master ve doktora öğrencileri ise alan deneyimli hekimlerden, enstitünün uygulayacağı ayrı bir sınavla, adayların eğitimci yönleri de değerlendirilerek seçilmelidir. Tıp fakülteleri mutlaka hekim kökenli Toplum Hekimliği Uzmanları, Halk Sağlığı Enstitüleri ise, uygun kökenden mezuniyet üstü master, doktora gibi eğitimlerle uzman insangücü yetiştirmelidirler.

Bölgelerinin sağlık sorunlarını çok iyi bilen enstitülerin yöneticileri, dönemsel aralıklarla biraraya gelerek Sağlık Bakanlığı yöneticilerinin de bulunduğu oturumlarda ülke sağlık politikalarının oluşturulmasında Bakan'a danışmanlık yapabilirler. Ülke sağlık politikalarına yön verebilmenin en dolaysız yolu budur. Bu oturumlarda oluşan görüşler ve kazanılan deneyimler, enstitülerde geleceğin sağlık hizmeti yönetici ve uygulayıcılarına anlatılabilir, benimsetilebilir ve müfredata yansıtılabilir.

Bize göre ideal çerçeveyi belirlediğimiz böyle bir yapılanma, günümüzde bir ütopyadan farksız mıdır acaba? Zihin jimnastiğinden öte bir anlamı yok mudur? Oysa ülkemizde sözünü ettiğimiz yapılanmaya benzer bir çekirdek uygulama yaşanmıştır. Bundan 62 yıl önce Sağlık Bakanlığı bünyesinde TC Merkez Hıfzısıhha Kurumu ve Merkez Hıfzısıhha Mektebi kurulmuştur. 1940 yılında iki birim birbirinden ayrılarak ayrı ayrı Bakanlığa bağlanmış ve 1982 yılına dek bu yapı korunmuştur. Halk Sağlığı için 'özlenen yer' olarak betimlenen konum ve etkinliğe ulaşabilmenin nesnel koşulları, 60 yıl öncesinden esinlenilerek ve güncel yurtdışı örnekleri irdelenerek oluşturulan bu tasarımdır. Üniversitelerin içine hapsolmayıp, sağlık hizmeti üretim sürecine eklemlenen uzmanlaşmış ve emekle bütünleşmiş bir yapılanmanın; ülke sağlık sorunlarına koyacağı hızlı ve doğru tanılar, Halk Sağlığı disiplini için saygınlığın, sürekliliğin ve gelişmenin güvencesi olacaktır.

- (2) *Benzer uygulama ABD'de vardır. Sekiz yıl süreli mezuniyet öncesi tıp eğitiminin 6. yılının bitiminde, henüz tıp doktora (MD) olunmadan bir master ya da doktora programına girilebilmekte; bunun bitirilmesinin ardından tıp eğitimi tamamlamak üzere doktora (PhD) derecesi ile tıp fakültesi öğrenciliğine (intörnliğüne) dönülebilmektedir.*